

НОВИ ДОКУМЕНТИ ЗА БЪЛГАРСКОТО ВЪЗРАЖДАНЕ

(Из полските архиви)

Във връзка с работата ми върху темата „Михаил Чайковски — Садък паша и България“, започната преди няколко години, проучих значителна част от архивите на княз Адам Чарториски, които се намират в музея „Чарториски“ в Краков. Тези архиви съдържат богати данни и редица важни документи за българското Възраждане и по-специално за църковния въпрос, както и за живота и дейността на такива изтъкнати възрожденски дейци като Неофит Бозвели, Иларион Макариополски, Константин Огнянович и Александър Екзарх, а също така за Теохар Пиколо, княз Богорици и други.

Между новооткритите документи се намират:

1. Неизвестният досега текст на обстоен меморандум на Бозвели до турските власти от 1 септември (12 септември стар стил) 1844 г. Това е първият подаден от Неофит меморандум след завръщането му от първото заточение. Запазен е във френски превод.

2. Писмото на Неофит Бозвели до княз А. Чарториски от 17 март 1845 г.; запазени са българският оригинал и полският превод. Писмото представлява интересна литературна творба.

3. Писмото-отговор на княз А. Чарториски до Неофит Бозвели от 7 юли (25 юни стар стил) 1845 г. в полския оригинал.

4. Нотите на Михаил Чайковски до Високата порта по българския въпрос от 11 и 18 май 1845 г.

5. Нотата на Михаил Чайковски до Риза паша и Шакиб Ефенди от 31 юли 1845 г. по повод на отвлечането и заточението на Неофит Иларион от гръцкия патриарх и нотите по същия повод до Високата порта от 3 август 1845 г. и до турския министър на външните работи от 9 август 1845 г. И трите ноти са запазени във френски превод.

6. Нотата на Михаил Чайковски до Решид паша по случай предстоящото пътуване на султана из европейските земи на турската империя от 10 февруари 1846 г., във френски превод.

7. Писмото на Неофит Бозвели от второто му заточение до Лазар Теодорович, сръбския дипломатически представител в Цариград, от 23 август (5 септември стар стил) 1845 г., в превод на полски.

Това писмо съдържа подробни данни за Неофитовото отвлечане и заточение.

8. Писмото на Иларион Макариополски до Фoad Ефенди, първи драгоман на Високата порта, изпратено от заточение с дата 28 август 1845 г., запазено във френски превод.

9. Писмото на Константин Огнянович: до полския агент (помощник на Чайковски) Михаил Домброва Будзински от 27 октомври 1846 г. от Белокриница и до Чайковски от Виена, датирано 13 юни 1848 г., и второ също от Виена с дата 20 юни 1848 г. Първото от тези писма е запазено в полски превод, а останалите две са запазени в руския им оригинал, с превод и на полски език.

10. Най-богат фактически материал за протичането на българската църковна борба през тези години, за дейността на редица изтъкнати български книжовници и възрожденски дейци и за българо-полските връзки през средата на XIX век съдържат рапортите на Чайковски до А. Чарториски, писани от 1841 до 1850 г., редовно два пъти в месеца. От 26 юни 1843 в тях е въведена специална рубрика, озаглавена „България“.

Отделно място сред намерените материали заемат преводите на френски език на известните вече в България документи: прошенето до султана от жителите на Свищов от 15 ноември 1844 г., благодарствен адрес на българите от Цариград до Мехмед Али паша от 1845 г., жалбата до Високата порта от името на целия български народ от март 1845 г., и предговорът към превода на Хатишерифа от януари 1845 г., написан саморъчно от Иларион на български език, но с латинска азбука.

Значителна част от тези документи ще бъдат публикувани в труда ми „Нови данни за Неофит Бозвели и българския църковен въпрос“, който е вече подготвен за печат.

Намерените материали са очевидно доказателство, че полските архиви не само в Краков, но също така във Вроцлав, Познан и Курник трябва да бъдат проучени и че по-нататъшното издирване ще даде възможност за откриване на редица нови документи и данни за българското Възраждане и българо-полските връзки.

ВАНДА СМОХОВСКА-ПЕТРОВА